

sententiam pro evangelica auctoritate sic debemus accipere, ut ipsis in Evangelio verbis Domini resistamus, qui eum qui dixit, *Domine, propitius esto mihi peccatori*, magis justificatum descendisse de templo, quam Pharisæum justitias suas commemorantem atque jactantem, divina voce firmavit (*Luc. xviii, 10-14*). Nec succenseat iste recens illuminatus in carne, quod eum diximus in suæ fidei tyrocinio, quando adhuc quis esset qui eum sanaverat nesciebat, minus circumspectam protulisse sententiam, *quia peccatores Deus non exaudit*: cum ipsi Apostoli, præ cæteris electi et Domini lateribus coherentes¹ ejusque ore pendentes, multa reperiantur improbanda dixisse, quæ commemorare prolixum est, ita ut beatus Petrus de quibusdam verbis suis, non solum reprehendi, sed etiam satanas appellari meruerit (*Math. xvi, 23*).

CAPUT X.—13. Quanquam in comparatione justitiæ Dei, si nec sancti in cælis Angeli justii esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia: non quia ut hoc essent, a justitia lapsi sunt; sed quia facti sunt, et Deus non sunt, tantumque spiritualis luminis habere non possunt, quantum habet ille a quo facti sunt. Ibi enim summa justitia, ubi summa sapientia: et hoc Deus est, de quo dictum est, *Soli sapienti Deo* (*Rom. xvi, 27*). Sed alia quæstio est, quantum justitiæ ipsius capiant Angeli, quantumque non capiant. Cujus enim participatione justii sunt, ejus comparatione nec justii sunt.

CAPUT XI.—14. Sed alia est, ut dixi, ista quæstio; alia de sideribus et sole et luna, utrum vel rationales habeant spiritus in his conspicuis corporibus lucidisque: quæ corpora esse qui dubitat, quid sit omnino corpus ignorat. Neque ista multum ad nos pertinent, ut ea summo studio indagare curemus, quæ remota sunt a sensibus nostris et ab intellectu infirmitatis humanæ, nec in ipsis Scripturis ita posita, ut nobis eorum sit mandata cognitio. Imo vero ne præ-

¹ Sic cum Mss. [*cum ipsi Apostoli Domini, præ cæteris electis et lateribus coherentes.*]

cipiti suspitione in fabulas sacrilegas irruamus, clamat Scriptura divina, *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ tibi præcepit Dominus, illa cogita semper* (*Eccli. iii, 22*): ut magis in istis temeraria præsumptio, quam cauta ignoratio culpanda videatur. Certe ait Apostolus, *Sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates* (*Coloss. i, 16*). Et esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in cælestibus apparatibus, firmissime credo, et differre inter se aliquid indubitata fide teneo: sed, quo me contemnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, et quid inter se differant nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicut inobedientia, si Domini præcepta neglexero; et ideo puto Spiritu Dei per auctores nostros, scriptores sanctorum eloquiorum, non plene exposita, sed raptim tacta atque perstricta; ut si cui forte tali qualis nos sumus, per altiore revelationem aliquid hujusmodi fuerit demonstratum, non se inferiores fuisse credat eos, per quos nobis canonicarum Scripturarum sancta præconia ministrata sunt. Quantum enim quisque sciendo profecerit, tanto se infra illas Litteras inveniet, quas Deus tanquam firmamentum supra omnia humana corda constituit. Non itaque opus est *plus sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei* (*Rom. xii, 3*). Docebunt te ista fortasse doctiores, si ad illos afferas tantam discendi scientiam, quantum sciendi habes curam; ne incognita pro cognitis opineris; ne non credenda credas, vel credenda non credas. Imo docebit ille unus Magister et verus, sive per illos, sive quibus modis voluerit, qui te pro sua Ecclesia laborantem intus inspicit, ubi et hoc in te contulit: ipse reserabit latius veritatem, qui pulsantem pervidet, quam donare dignatus est, charitatem (a).

(a) Sic desinit Tractatus in melioribus Mss. Reliqui tringenta circiter versus qui superadduntur in excusis, translati huc fuerant ex fine epistolæ Augustini ad Hieronymum, olim ordine 28, nunc 168.

AUGUSTINI SCRIPTIOES ALIÆ ADVERSUS PRISCILLIANISTAS HÆ SUNT :

IN TOMO II,

Epistola cccxxxvii, ad Ceretium episcopum.

IN TOMO VI,

Contra Mendacium liber ad Consentium.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM,

Vide lib. 2, cap. 52, *Retractionum, tom. 1, col. 650, verbis*, Inter hæc (a), usque ad col. 651, *verbis*, Hac disputatione respondeo. M.

(a) Ipsum tempus indicat Gestorum cum Emerito donatista apud Casaream, de quibus in proxime antecedente Retractionum capite: quæ Gesta consignantur Honorio XII et Theodosio VIII Coss. Itaque subsequens liber pertinet ad annum Christi 418. In antiquis codicibus titulum habet: « Liber Aurelii Augustini respondentis contra periklian Arianorum. » In Retractionum exemplaribus: « Contra sermonem Arianorum. »

Sermo Arianorum,

Ubi numeri propterea sunt locis sigulis annotati, ut cum responsio legi cæperit, qui voluerit attendat, utrum cuique loco respondeat diligenterque responsum sit; quia eosdem numerus habet etiam in responsio, per quos cui loco respondeatur appareat.

1. Dominus noster Jesus Christus, Deus unigenitus, primogenitus totus creatiois.

2. Voluntate Dei et Patris sui ante omnia sæcula constitutus.

3. Voluntate et præcepto ipsius, coelestia et terrestria, visibilia et invisibilia, corpora et spiritus ex nullis exstantibus, ut essent, sua virtute fecit.

4. Et antequam faceret universa, omnium futurorum Deus et Dominus, rex et creator erat constitutus, et omnium futurorum in natura habens præscientiam, et in faciendo in omnibus expectans Patris iussuionem; ipse voluntate et præcepto Patris descendit de caelo, et venit in hunc mundum, sicut ipse ait: *Nec enim a me ipso veni, sed ille me misit* (Joan. viii, 42).

5. Et quia de omnibus spiritualibus et rationalibus gradibus, propter qualitatem¹ et fragilitatem corporis, paulo minus ab Angelis inferior minoratus homo videbatur (Paul. viii, 6): ne se vilem speraret, et de salute sua² desperaret, Dominus Jesus honorans facturam suam, dignatus est humanam carnem suscipere; et ostendit³ quia non est homo vilis, sed pretiosus, sicut scriptum est: *Magnus homo et pretiosus vir* (Prov. xx, 6, sec. LXX). Et ideo solum hominem Patri suo haeredem, sibi enim cohaeredem, facere dignatus est; ut quod minus acceperat in natura, plus haberet in honore.

6. Cum, inquit, venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere (Galat. iv, 4). Ipse qui voluntate Patris carnem suscepit, ipse et voluntate et præcepto ipsius in corpore conversatus est, sicut ipse ait: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit* (Joan. vi, 38). Ipse et voluntate Patris triginta annorum baptizatus, voce et testimonio Patris manifestatus (Luc. iii, 21-23), voluntate et præcepto Patris Evangelium regni caelorum predicabat, sicut ipse ait: *Et aliis civitatibus oportet me Evangelium prædicare; in hoc enim mirans sum* (Id. iv, 45); et, *Ipse mihi mandatum dedit quid dicam, aut quid loquar* (Joan. xii, 49). Et sic voluntate et præcepto Patris ad passionem et mortem properavit, sicut ipse ait: *Pater, transat calix iste a me; non tamen quod ego volo, sed quod tu vis* (Matth. xxvi, 39). Et Apostolo asserente et dicente: *Obediens, inquit, factus Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. ii, 8).

7. Is et in cruce pendens, voluntate et præcepto Patris carnem humanam, quam de sancta virgine Maria suscepit, in manus hominum dereliquit, et divinitatem suam in manus Patris commendavit, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (Luc. xxiii, 46). Quia Maria mortuum corpus peperit, Deus autem immortalis immortalem Filium genuit. Ergo mors Christi non diminutio est divinitatis, sed depositio corporis. Sicut enim generatio ejus ex virgine non fuit corruptio deitalitatis ipsius, sed susceptio corporis; ita et in morte ejus non fuit passio et defectio deitalitatis ipsius, sed separatio carnis ejus. Sicut enim qui indumentum conscindit, induto facit

injuriam; ita et qui carnem ejus crucifixerunt, divinitati ipsius contumeliam intulerunt.

8. Is qui voluntate et præcepto Patris totam dispensationem adimplevit, voluntate et præcepto Patris corpus suum a mortuis suscitavit; et cum ipse corpore, ut pastor cum ove, et sacerdos cum oblatione, et rex cum purpura, et Deus cum templo a Patre assumptus est in gloriam.

9. Is qui voluntate Patris descendit et ascendit, voluntate et præcepto Patris sedet¹ ad dexteram ejus, audiens Patrem sibi dicentem: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cxv, 4). Is qui voluntate et præcepto Patris sedet ad dexteram ejus, is voluntate et præcepto Patris in consummatione saeculi venturus est, Apostolo vociferante et dicente: *Et ipse, inquit, Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo* (I Thess. iv, 15). Is qui voluntate et præcepto Patris veniet², voluntate et præcepto Patris judicaturus est totum mundum iniquitate, et redditurus singulis secundum fidem et opera sua; sicut ipse ait, *Pater judicat neminem, sed omne iudicium Filio dedit*: item, *Sicuti audio, judico, et iudicium meum verum est; quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit* (Joan. v, 22, 30). Unde et in iudicando Patris praesentiam praeposit, et suam divinam dignitatem et potestatem secundam postponit, dicens: *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxv, 34). Ergo justus iudex est Filius: iudicantis vero honor et auctoritas, Patris imperiales leges; sicuti et Spiritus sancti officiosa ad oratio et consolatio, Unigeniti Dei justus iudicis est dignitas.

10. Ergo Filius a Patre est genitus: Spiritus sanctus per Filium est factus.

11. Filius Patrem prædicat: Spiritus sanctus Filium annuntiat.

12. Primum et præcipuum opus est Filii, genitoris gloriam revelare: primum et præcipuum est opus Spiritus sancti, in animas hominum Christi dignitatem manifestare.

13. Filius testis est Patris: Spiritus testis est Filii.

14. Filius mittitur a Patre: Spiritus mittitur a Filio.

15. Filius minister est Patris: Spiritus sanctus nuntius est Filii.

16. Filius iubetur a Patre: Spiritus sanctus iubetur a Filio.

17. Filius subditus est Patri: Spiritus sanctus subditus est Filio.

18. Filius, quæ jubet Pater, hæc operatur: Spiritus sanctus, quæ mandat Filius, hæc loquitur.

19. Filius adorat et honorat Patrem: Spiritus sanctus adorat et honorat Filium: ipso Filio dicente, *Pater, ego te honorificavi super terram, opus quod dedisti mihi consummavi* (Joan. xvii, 4): et de Spiritu sancto ait, *Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, et*

¹ Ita Mss. Filii vero, *infructivatem*.

² Ita Mss., et de sancto te sus.

³ Er. Lugd. Ven. Lov., *ostendit*. M.

¹ Mss. hic et in 7o habent, *sedet*.

² sic Mss. At eddii, *venit*.

annuntiabit vobis (Joan. xvi, 14).

20. Filius a se non potest facere quidquam (Id. v, 19), sed in omnibus Patris exspectat nutum. Spiritus a se non loquitur, sed in omnibus Christi exspectat præceptum: *Non, inquit, a se loquetur; sed quæcumque audierit loquetur, et ventura annuntiabit vobis (Id. xvi, 13).*

21. Filius pro nobis interpellat Patrem: Spiritus pro nobis postulat Filium.

22. Totius bonitatis et sapientiæ et virtutis Patris viva et vera, propria et condigna imago est Filius: totius sapientiæ et virtutis Filii manifestatio est Spiritus.

23. Non est pars nec portio Patris Filius, sed proprius et dilectissimus, perfectus et plenus unigenitus Filius. Non est pars nec portio Filii Spiritus, sed primum et præcipuum opus unigeniti Dei præ cæteris universis.

24. Pater major est Filio suo: Filius incomparabiliter major et melior est Spiritu.

25. Pater Deus et Dominus est Filio suo: Filius Deus et Dominus est Spiritu.

26. Pater immobiliter et impassibiliter volens Filium genuit: Filius sine labore et fatigatione sola virtute sua Spiritum fecit.

27. Filius ut sacerdos adorat Deum suam, et ab omnibus adoratur ut Deus et creator omnium: Pater vero solus nullum adorat, quia nec majorem, nec æqualem habet quem adoret: nulli gratias agit, quia nullius beneficium consecutus est; omnibus ut essent ob bonitatem suam donavit, ipse quod est a nemine accepit. Ergo hæc trium substantiarum, Patris, et Filii, et Spiritus sancti distinctio, et trium rerum, Dei ingeni, et Dei unigeniti, et Spiritus advocati differentia: et Pater Deus et Dominus est Filio suo, et omnium quæ per virtutem Filii voluntate ipsius facta sunt: Filius minister et summus sacerdos est Patris sui; omnium vero operum suorum Dominus et Deus est, Patre volente.

28. Etsicuti nemo potest sine Filio ad Patrem transire, ita et nemo potest sine Spiritu sancto Filium in veritate adorare: ergo in Spiritu sancto adoratur Filius.

29. Per Filium glorificatur Pater.

30. Spiritus sancti opus et diligentia est sanctificare, et sanctos custodire; et non solum rationabilia, ut quidam putant, sed et irrationabilia plura sanctificare: et eos qui ceciderunt propter suam negligentiam, ad pristinum statum reparare; ignorantem docere, obliviscentes admonere, peccantes arguere, pigros hortari, de salute sua cogitare et sollicitè agere, errantes ad viam veritatis deducere, infirmos curare, et fragilitatem corporis per alacritatem animæ continere, et ad amorem pietatis et castitatis confirmare, et omnes illuminare; super omnia fidem et charitatem præbere singulis, pro studio quoque et diligentia, pro sinceritate et simplicitate mentis, pro mensura fidei et merito conversationis gratiam ad utilitatem dividere, et unusquisque in quo opere et proposito fuerit habilis, in ipso ordinare.

31. Alium esse a Filio, et natura et ordine, gradu affectu, dignitate et potestate, virtute et opera-

tionem: sicut et Filius natura et ordine, gradu et affectu, divina dignitate et potestate, unigenitus Deus alius est ab ingenito Deo.

32. Impossibile ergo est unum eundemque esse Patrem et Filium, generantem et nascentem, cui testimonium perhibetur et eum qui testimonium perhibet, majorem et eum qui majorem constitetur, eum qui ad dexteram sedet et stat et eum qui sedis dedit honorem, eum qui missus est et eum qui misit; nec discipulum et doctorem, ut ipse docuit dicens, *Sicut docuit me Pater, sic loquitur (Joan. viii, 28)*: similem et imitorem, et eum cuius est similis et imitator¹; eum qui orat, et qui exaudit; eum qui gratias agit, et qui benedicit², eum qui suscepit mandatum, et eum qui dedit mandatum, et ministrum præcipienti, supplicem eminenti, subditum superiori, primogenitum æterniterno, unigenitum ingenito, sacerdotem Deo unum atque eundem esse.

33. Sed et Deus sine principio præcius erat se unigeniti Dei pueri sui patrem futurum: Deum autem se futurum nunquam præcivit, quia ingenitus est, et nunquam coepit nec præscire, nec scire. Quid est autem præscientia, nisi futurorum scientia? Pater autem generando Filium, ab ipso Filio est nuncupatus; et ipso revelante, ab omnibus Christianis Deus et Pater unigeniti Dei est cognitus, et magno major et bono melior est manifestatus.

34. Et quia Homousiani dicunt Salvatorem nostrum humilitatis gratia hæc omnia de Patris præscientia, et de sua subjectione esse locutum, nos vero Christiani credimus Patre imperante et Filio obtemperante hæc omnia esse eum locutum; dicimus et probamus quod hæretici ex suis dictis arguuntur et reprehenduntur. Si enim se humiliavit, ipsa humilitas ejus obedientiam ostendit: ipsa vero obedientia aliam supra eminentem, aliam subsistentem et subjectum declarat, sicuti ait Apostolus, *Humiliavit se, obediens factus Patri usque ad mortem (Philipp. ii, 8)*. Et ipsa humilitas ejus, veritas est, non falsitas. Quis enim vel quando sapiens contentus est se humiliare, nisi habeat majorem et meliorem cui festinet per humilitatem placere? *Et ego, inquit, quæ placita sunt ei facio semper (Joan. viii, 29)*. Semel enim ante omnia sæcula voluntate Dei natus, ad voluntatem ipsius omnia operatur. Si autem se humiliavit, et mentitus est, quod absit; et si veritas mentitur? Sed veritas nec mentitur, nec variatur, qui ob hoc venit ut veritatem doceret; qui non est ignorantis doctor, sed veritatis magister, ut ipse dixit: *Nolite vobis vocare magistros super terram, unus est enim magister vester Christus (Math. xxiii, 10)*. Si autem dixerint quia propter incarnationem suam humilians se super terram, propter homines hæc loquebatur,

¹ Er. Lugd. Ven., et quem imitatur. M.

² Er. Lugd. Ven. Lov. sic exhibent hunc locum: *Et eum qui orat et qui exaudit; et eum qui gratias agit, et qui benedicit.* M.

ostendamus illis majora et firmitiora esse illa testimonia, quæ de subjectione Filii in Scripturis sunt posita, de iis quæ in Evangelio aguntur. Si enim propter homines super terram se humiliabat, et non ut obediens et subjectus filius cum incomparabili dilectione et gratiarum actione Patri suo obsequeretur; quia quantum sublimis est in potestate, tantum humilis est in obsequio: antequam carnem susciperet, quare jussus obaudivit, et modo sedens ad dexteram Dei interpellat pro nobis (Rom. viii, 34), et in corpore constitutus super terram in cælo se Patrem rogaturum promittebat, dicens, *Et ego rogabo Patrem meum, et alium advocatum dabit vobis* (Joan. xiv, 16)? Et si adhuc in his omnibus propter duritiam et cæcitatem cordis sui credere noluerint, sed ausi fuerint dicere quod hæc omnia humilitatis causa fiunt, post consummationem sæculi, nisi se natura et voluntate sciret subjectum et obedientem, ut quid se humiliaret, ubi propter homines humilitas necessaria non est? Quod autem et post consummationem sæculi, quando illi omnia fuerint subjecta (I Cor. xv, 28): quia

modo natura quidem omnia sunt subjecta, ut creatura Creatori; voluntate autem, propter liberum arbitrium, non omnia illi subjecta videmus: tunc vero in die iudicii, quando in nomine Jesu omne genu flectetur, cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris¹ (*Philipp. ii, 10, 11*), omnia sine fine, et voluntate et natura illi erunt subjecta: et ipse post omnium sibi subjectionem in ea subjectione et charitate manens, in qua semper, et ipse ut Filius subjectus erit ei qui illi subdidit omnia: nullus audiens christianus ignorat, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi (*Rom. x, 17*): ut sit Deus omnia in omnibus, semper monarchiam et potestatem habens omnium, cui gloria et honor, laus et gratiarum actio, per unigenitum ejus Filium Dominum² et Salvatorem nostrum, in Spiritu sancto, nunc et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

¹ Mss., *ad gloriam Dei Patris.*

² Mss. *Deum.*

S. AURELI AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA

SERMONEM ARIANORUM

LIBER UNUS (a).

~~~~~

CAPUT PRIMUM.— 1. Eorum præcedenti disputationi hac disputatione respondeo, qui cum Dominum nostrum Jesum Christum fatentur quidem Deum, sed Deum verum et cum Patre unum Deum nolunt fateri, duos nobis inducunt deos diversæ disparisque naturæ; unum verum, alterum non verum: contra illud quod scriptum est, *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (*Deut. vi, 4*). Hoc enim si de Patre dictum volunt intelligi, sequitur ut Christus non sit Dominus Deus noster. Si autem de Filio, Pater non erit Dominus Deus noster. Si vero de ambobus, profecto Pater et Filius unus est Dominus Deus noster. Ac per hoc illud quod in Evangelio scriptum est, *Ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan. xvii, 3*); hoc eum dixisse accipiendum est, Ut te et quem misisti Jesum Christum cognoscant unum verum Deum. Quia et de Christo dictum est a Joanne apostolo, *Ipsa est verus Deus et vita æterna* (*I Joan. v, 20*).

2. Item cum dicunt Christum *voluntate Dei et Patris sui ante omnia sæcula constitutum*, coguntur confi-

teri Filium Patri esse coæternum. Si enim aliquando Pater sine Filio fuit, erat ante Filium aliquod tempus, quo Pater sine illo solus fuit. Et quomodo erat ante omnia sæcula Filius, ante quem fuit tempus quo sine illo erat Pater? Porro, si ante omnia tempora Filius erat (non enim aliter intelligendum est, *In principio erat Verbum*; et, *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan. i, 1, 3*); quia et tempus sine aliquibus creaturæ motibus non potest esse, et ideo per illum facta constemur et tempora, per quem facta sunt omnia), procul dubio coæternus est Patri Filius. Sed *voluntate Patris* dicunt *constitutum*, nolentes dicere Deum de Deo æqualem, genitum atque coæternum. Nusquam autem legunt *voluntate Patris Filium ante omnia sæcula constitutum*. Sed hoc propterea dicunt, ut prior illo videatur voluntas Patris, qua eum constitutum volunt. Et argumentatio eorum talis esse solet: interrogant enim utrum Pater Filium volens an nolens genuerit; ut si responsum fuerit quod volens genuerit, dicant, Prior est ergo voluntas Patris. Quod autem nolens genuerit, quis potest dicere? Sed ut noverint quam

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

vidimus hujus opusculi Gallicanos manuscriptos codices octo, Sorbonicum, Cermanensem, Corbeïensem, Pratellensem, Michaelinum, Sagionsem, Remensis Ecclesiæ unum, et domini de Maran Tholosatis unum, præter quatuor Vaticanos. consulimus etiam varias lectiones Belgicorum trium, et editiones Am. Er. et Lov.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., tom. 1, memoratas. M.

(a) scriptus anno Christi 418.